

104419 / 2

No

Dunaj
Izdaja
F. L. T.

Novi eseji

Štev. 1.

Umetnost in kritika

Janko Kukovec

Cankar in naši stranki:

„... iz naslednjega eseja je razvidno, kako se godi pri nas umetniku (Cankarju), zato ker piše to, kar nosi v svoji duši, in ne tega, kar stoji morda na programu kake stranke.“

„Naš List“ št. 22.

Dunaj 1905
Izdaja in ureja
F. L. Tuma

Cena 30 v., s poštnino 35 v.

„Novih esejev“ št. 1.

Izdaja in ureja F. L. Tuma, Dunaj.

Janko Kukovec:

Umetnost in kritika

Dunaj 1905

Natisnil A. Slatnar v Kamniku.

104419

104419

FZC 966/1951

Imel sem že kdaj priliko, opozarjati na to, kako veliko vlogo igra včasih, če ne razumemo, ali pa le slabo razumemo človeka po svojih dejanjih, čutih in mislih. Kdo že ni imel trpeti vsled napačnega razumevanja svoje osebe? In da ne baš v svoje veselje in prid, je razumljivo. Zato se potrjuje vedno bolj nazor, da bodi prva zahteva vsakega socialnega organizma, zahtevati od slehernega posameznika v svojih mislih preciznega izražanja.

(Res je, da ni vedno lahko izpolniti te zahteve in da se je povspelo le malo mož do te idealne višine. Mach n. pr. smatra to kot precej naravno, če tudi pravi, da ni imel na svoja stara leta niti dovolj veselja niti vztrajnosti, da bi se učil spoznavati nemščino Avenaria, in se zahvaljuje drugim raziskovalcem, ki so poskušali objasniti Avenaria.)

Želel bi, da so te misli i moja vodilna zvezda, in bil bi več kot zadovoljen, da bi hodil tudi vedno po tej poti. —

Pričujoče skromno delo naj služi tudi v toliko svojemu samostojnemu namenu, da izrazi vsaj površno, t. j. brez vzgledov in dolgega besedičenja, moderno in poleg tega tudi moje stališče o umetnosti v obče in o zahtevah njene popularnosti v posameznih slučajih — in to kot odgovor, nanašaje se na znano kritiko „Slovenskega Naroda“ o še bolj znanem „Predgovoru“ Cankarjeve „Gospo Judit“.

Cankar trdi več ali manj prepričevalno, da ima umetnost pravico, gibati se v tistih mejah, ki si jih je vstvarila sama, obenem pa misli z vsem svojim prepričanjem, da ni mogoče identificirati modernega

pisateljevanja — in njegovo naj je tudi tako — s slovensko narodno nravjo z vso svojo dušo; da ni ono nikakor v namen, biti v opremo raznim moralnim pridigam, patriotičnemu fanatizmu, pohlepom staro-devičarskih src in kar je še podobnih primesi.

Njegov kritik zopet se prerine prav bojazljivo do naziranja, da nima umetnost svojih zakonov, takih torej, ki bi bili neodvisni tudi od narodnega žitja, narodnega mišljenja in stremljenja, njegovih teženj in njegovega veselja. Pravi namreč, da ima vsaka pesnitev svojo stalno vrednost le tedaj — seve, če odgovarja pred vsem artističnim zahtevam — če izvira iz srca naroda. Kakor že omenjeno, je to naziranje le nekako slabo podprto. Kritik sam pravi namreč, da Cankar vendar ne bo take mladeniške nezrelosti in mislil, da bi ga liberalizem proti svoji lastni škodi podpiral — in jaz sem mnenja, da je to edina ločnica, ki razdružuje kritika in umetnika. Mi razumemo to prav dobro!

S tem bi bile omenjene glavne sporne točke.

*

V tej kritiki naj potrdijo Herder in drugi blazeno v Gospodu umrli minljivost vsega zemeljskega — posebno še, če ni vzknila ta liki cvetica iz naročja svojega naroda.

Kot znano je Herder pravi patriarh in dvorni pridigar narodnega pesništva, je pa ostrega in svetlega duha.

Že zaradi te svoje razumnosti je vreden, da izpregovorimo zopet kako besedo o njem.

Če pa je že hotel dokazati kritik bralcu, kako važna in neizogibna je „narodna duša“ v vsaki pesnitvi, kako nesrečno roko pač mora imeti potem dialektik, ki vzame v ta namen Herderja, da pokaže, da pričajo tudi o njem le na spomeniku zlate črke: da je bil svoj čas genij, da je storil svoj čas to in

to, in da porumeni in segnije sčasoma tudi zeleni bršljan ...

Ali ne zdelo bi se mi, da bi me vznemirjal ta mali dialektični pregrešek, da mi ni bil vodnik pri mojih nadaljnjih mislih.

Pač je res, da je Herderjev duh kvečemu literarnim historikom nekaj, kar je pustiti težje izven opazovanja — ali pa morda zato ne deli tudi nas smrtnikov usode, ker nima ničesar več povedati? Ker smo se dvignili že nad njegovo stališče?

Kakor bo vsakomur znano, se je boril Herder še proti francoskemu vplivu svojega časa in njegovo prizadevanje je bilo, postaviti v nemškem slovstvu protiutež vedno se razširjajoči francoski posebnosti, ki jo je označevala neka čudna zavitost v jeziku in umetno nalepotičenje.

Toda, ali ne bi obsojali dandanes vsakega najbolj nesmiselne obmejenosti in najborniranejše pedanterije, če bi branil kdo pesniku, govoriti o idilični kmetski priprostosti z njej pripadajočimi mislimi in željami? Ali pa bi se zgražal kdo nad okusom pisatelja, katerega razgreta fantazija bi iskala svojo snov v divji, nebrzdani človeški strasti ali pa v kakršnikoli vrsti takozvane haute ali demimonde? Naše tolerantno mišljenje — pa kaj govorim o toleranci, naše nekoč enostransko pojmovanje, naš obzor in naše uvidevanje je vendar že dospelo tako daleč, da sodimo pesnika le po tem, kar nam podaje.

Kajti resnično, kje ni dobiti kotička življenja, ki bi ga ne mogel vzbuditi pesnik v pravi umotvor? Bralec mora pač znati prisposodabljati se situacijam pisatelja in se vglabljati v nje. Po tem procesu akomodiranja naj šele presoja in opazuje ves umotvor.

To je nekaj najmanjšega, kar moremo zahtevati o presojajočem čitatelju. Pa ovito je pojmovanje že najpriprostejšega človeka v sto in sto skrivnosti

in negotovosti! In poleg tega prinese še mnogokrat čitatelj s seboj svoje, v dnevnem boju umazane misli: svoje praktično stališče! Potem imamo res slovensko kritiko par excellence!

Kakor se mi zdi, zapuščamo čas, ko je komaj podstavil kritik podpis svoji sodbi, da jo more tako tembolj diktatorično vsiliti duševno nižje stoječemu. Danes reče s svojim podpisanim imenom toliko kakor: to je samo moje mnenje, in rad ti odstopim pravico, da se med seboj le razgovarjava.

Kajti sčasoma je postal kritik ponosen, če je mogel spoznati in se navaditi razumeti druge ljudi, druge situacije. Tu je ravno ono čudovito in dobro v tem, da se izroča vsak posamezni individij še drugim ljudem, se vtaplja v njihovo dušo, kakor v nekaki „ljubezni do bližnjega“ — in s tem raste in se popolnuje sam t. j. njegova osebnost; in čut vzvišenosti mu diči prosto čelo.

Nietzsche obnemaga naposled v svojem drznem duševnem poletu. Če je hotel, da se izraža vedno ostreje moč individualnosti, potem bi pač moral znati premagati in brzdati svoj ljudi prezirajoči aristokratizem. Kajti kdo bi se drznil obsoditi najmanjšega med nami — preden ne izpolni sam svoje življenske naloge? Nietzsche je storil tako in zaradi tega so njegovi nauki filozofija bolnih in slabotnih: domišljal si je skotiti ponosnega orla, ali mršava kukavica je zlezla iz njegovega gnezda. — —

*

In kako se dela včasih še danes — predvsem v slovenskih kritikah?

Stare tradicije in strankarsko naziranje smatrajo kot nekako samoobsebi umljivo stališče, s katerega presojuje najrazličnejše umotvore! Kako vendar prostodušne ne pripozna Cankarjev kritik, da ne bi imel za Cankarjeve krasotno izpeljane oblike in za njegovo

stilistično umetnost družega, kakor zgolj pohvalo in slavospevov: — — ali kako neizkušen mladenič je vendar še Cankar, če misli, da bo hotel biti liberalizem herold njegovim spisom, ker ni v njih ravno kadila tej stranki!

O, da se ne more opirati samozavest starca na nič družega, kakor ravno na svojo starost, na svoj „nekdaj“ in na svoj „bil“! Ali zakon lesa je, da razpade in se razsuje vse preperelo. — —

Ali prosim, ne mislite, da me je pripeljalo do moje vere v bodočnost le idealistično navdahnjenje.

Pred nedolгим so vprizorile literarične družbe vzhodne Švice moderne gledališke igre z dvojnimi tendencami. Poskušalo je namreč nekaj avtorjev, napraviti nekak most, prehod med zahtevami modernega časa in pa med asketičnim srednjeveškim naziranjem — plavali so torej v reakcionarnem vodovju — brezpogojno so se klanjali zopet drugi svobodnemu duhu.

In tu se je zgodilo ono čudo, da so stavila glasila nasprotnega naziranja prednosti in vrline svojih nasprotnikov nad svojimi lastnimi privrženci: ker niso hoteli vzbujati sumnje, da so bili v umetnosti strankarske sodb.

Mislím, da je tu že preveč „dobrega“ — pre-sega že celo moj „idealizem (?)“.

Če bi pa kdo mislil, da prezrem pri tem naše slovenske razmere — njih različnost od švicarskih — temu lahko povem, da sem vernega prepričanja našega kritika, ki je iz taborišča liberalne, in ki se gotovo vsaj na prakso dobro razume, da je vsako ljudstvo daleč od vsakega direktnega vpliva literature: čemu torej potem pomešati praktično strankarsko stališče z umetnostjo?

Toda ne ozirajmo se več v nadaljnjem na to kritiko: mislim, da je iz povedanega že dovolj jasno njeno ponesrečeno stališče napram Cankarju. — —

Obžalujem, da je imel marsikdo priliko, zapaziti nasilno pretrganje vodilne niti. Moj zopetni poskus, nadaljevati pri izvajanjih o sujeju v slovstvu, naj te odškoduje.

Ta velika lastnost kritika, znati se vživeti v tuje situacije, je takorekoč tudi izvor vse umetniške zmožnosti. S to svojo vedno se popolnujočo lastnostjo obmolkne in je tudi res obmolknil bojazljivi klic umetnikov: *L'art pour l'art*. Ta klic pa ima globok zgodovinski pomen. Bil je vzbuditelj samozavestnega umetniškega zavedanja, hotel je oprostiti slikarja, pesnika... iz svojega službujočega stanu napram drugim umetnostim in znanostim, da, celo napram življenju samemu.

Oskar Wilde je pravi eksemplar te šole. Sploh pa je imela in ima ta svoje najmogočnejše pristaše na Angleškem. Tako šteje med svoje prvake Mora, Whistlerja in deloma celo Ruskina.

Ali jasno je, da popelje eno do praznega ritmičnega žvenkljanja, drugo k prešernosti barv, brez vsakega smotra in cilja. Svet ravno ne more živeti brez ekstremov in „srednje poti najboljše poti“ se vse varuje. Očividno bo tudi dalje, da niso prava ta po Wildeju v prozi peta pota, ker on zahteva, da posreduje med gledalcem kakor poslušalcem in med obema umetnikoma le čuvstvo. Samo neko brezsapno prisluškovanje in v srce segajoče opazovanje: ritmus v jeziku in bujno razkošje v barvah, to mu je vse.

Ali k nesreči (ali pa tudi k sreči) ni dobiti nikjer človeka, ki bi se navadil pozabiti na svoj primerjajoči razum, na svoje psihološke zmožnosti in na svoje življenske izkušnosti — vsak nosi vedno te hvalevredne lastnosti s seboj.

Toda tako, kakor se popolnuje znanost, tako ne zaostaja tudi umetnik v svojem hrepenenju po vedi — že kritiki ga zbadajo k temu — in umetnosti in

znanosti se popolnujejo medsebojno, in ravno s svojim detajliziranjem se bližajo druga drugi. Dar opazovanja se izrazuje pri vseh vedno ostreje.

Sicer pa menim, da so pripomogli k poti, po kateri hodi zdaj umetnost, mnogo kritiki sami, kot vobče najprosvetnejši. Pa tudi vsak umotvor hoče zdaj poosebljati nekaj kritike.

*

Nikakor pa nočem trditi cenjenim čitateljem, kakor da sta stopila kritik in umetnik na „zlato srednjo pot“, kajti ne še pred prav dolgo časa so zaznali iz Schopenhauerjeve zapuščine njegove misli o umetnosti — in resnično, ni samo on teh misli!

„Umotvor upodobljajoče ali slikarske umetnosti je poosebljenje svetovne ideje, človeka; je pred vsem izklesano ali naslikano filozofsko spoznanje brez vsakih čut izključujočih primesi, ker čute povzročujejo le interesantni deli umotvora in pravi umetnosti primanjkuje ta interesantnost“ — meni Schopenhauer.

Iz prebogatega čuvstva in iz prečistega filozofski mrzlega stališča sta nastala oba ekstrema.

Vse takozvano „srednje“ sovražim že od nekdaj, ali vendar se odločim tu za srednjo pot, ker mi je edini prelaz med dvema visokima gorskima velikanoma.

Wilde daje umetnosti samonamen, „L'art pour l'art“ — Schopenhauer ji odkazuje službojoče mesto kot dekla znanosti in vede.

Proti naziranju slednjega pesimističnega filozofa je bil prav upravičen bojazni polni klic: L'art pour l'art — umetnost zaradi umetnosti.

Izvajanja o znanstvenem vplivu na umetnost pa ni smatrati tako dobesedno, kajti vsaj toliko umetnika je skoro vsak slikar, da ne bo smatral kot nekaj po-

seбно genialnega, če bo služil samo znanstvenemu spoznanju in iznajdbam vede.

Mislim vendar, da pridejo v enostranski karakterizaciji — kar moramo prepustiti (popolnoma naravno) zopet le umetniku, kaj razume pod tem — kakor če bi zlezel umetnik v kožo psihologa in menil, da mora zato študirati svojo žrtev na leta, da odseva potem njegova modrost ali njegova junaška jakost v značaju iz naslikanega in poniža s tem svojo umetnost do navadnega simbola — — da pridejo tako s tem pretiranim povdarkom neizprosno do veljave neprebavljivi znanstveni vplivi. Tak škodljiv vpliv je opaziti dostikrat v ravno tako oškodovanih pesnitvah.

Ali če je služila in če služi včasih umetnost znanstvenim spoznanjem, potem so nastopili in vstajajo še vedno take umetniške nravi, ki so znale smatrati te pridobitve le kot sredstvo svojemu velikemu namenu.

Tako se je razvila iz tega umetnost, ki je in še bo prekosila impresionizem in še več moderno secesijo. Ta umetnost bo privedla bogato šareno, razkošno življenje do krasotne oblike — to bi bil zemeljski odsvit nebeškega ženitvanskega praznika Böcklina in Menzeln.

Mislim pa, da je komaj še potrebno, da spominjam, da sta se pokazali te dve različni smeri ne samo v slikarstvu, ampak tudi med pisatelji in pesniki vseh časov, zdaj ostreje zdaj manj, da se je povabila tehničnica zdaj tej, zdaj oni struji v prid.

Že v naravi pesništva leži, da so se mogle vstvarjati pod peruti teh dveh smeri komaj posebne nasprotujoče si šole. Pesništvo more podati v obče le redkokdaj tako blestečo zunanost, da bi znalo zakriti s tem svojo notranjo praznoto. Moderni in sicer čisti naturalizem nima n. pr. po mojem prepričanju nobenega stika s tema dvema ekstremoma.

Edino po izbiranju snovi se da govoriti o svoji šoli, toda s tem se ne obmejuje niti po izrazenju čuvstev, niti po zunanji izpeljani obliki.

Služi vendar včasih celo v najmodernejšem času pesništvo — v najširšem pomenu besede — na popolnoma nizek in hlapčevski način raznim znanostim in psevdoznanostim, kakor medicini, psihologiji, filozofiji, spiritizmu itd., pod varnim okriljem Prevost'a, Mirabeau'a, Poe'ja, Taine'ja in deloma celo Zola'ja. To pelje do službujočega pomena. Gotovo more tudi pretirani naturalizem — imajoč kot nekak samocilj celo vse grdo in nespodobno, priversti do hlapčevanja — in stori to dostikrat! službovanje pač nikdar ne stori dobro — in naj si ga ima v najemu kak zunanji namen ali pa le zveneča beseda ali pa nekaj sladko se svetlikajočih barvnih tonov.

To službovanje na to ali na ono stran pa ni v bistvu drugzega, kakor eden navedenih ekstremov. In prisposodabljanje umetnosti tem je provzročilo in je signaliziralo klic: *L'art pour l'art*. Biti gospod nad svojo individualnostjo, obvladati prepolno mero čuvstvenih izbruhov, kakor ne manj poznavalec vsega vnanjega sveta in vseh znanstvenih panog — v tej luči vidim prihajati najmodernejše umetnike in že se oglašajo njih predhodniki. — —

Umetnost je meni duhteč venec, ki se spleta iz umetnikovega srca. Ta venec pa dobi svoj oplodujoči sok iz tega večnega oživljajočega „biti“.

Predpogoj umotvora je torej individualnost. Individualnost pa zavisi od razločnosti in od izprememb časa.

Naš čas ljubi osebe, katerih srce je enako razvito z razumom; te najpopolnejše harmonije pa je najbolj deležen le umetnik. In venec, ki naj ga vije iz svojega veselja in trpljenja, ta naj ne duhti niti po rožah, niti po vijolah, niti po ciklamih — mi že-

limo le vonja, ki diši iz njegove individualne duše, iz njegove osebe. — —

Tako sem poskušal označiti svoje stališče napram gibanju „L' art pour l' art“ — paralelno s kritikom. Poravnati pa nam je še nekaj diferenc. Pojasniti bi bilo pred vsem nekaj pojmovanj, ki sem jih sicer ovrget že v svojih prvih besedah, toda ker so se ljudem v naši domovini tako vsesale v kri in meso, ki so postale že nekak bojni klic, ki jih ponavlja sleherni že iz spoštovanja do pietete, ne da bi pomislil kaj več o njih. Te besede se jim zde nezmotljive kakor rimski kuriji dogme. Bile so nekoč upravičene zahteve tudi pri drugih narodih in deželah.

Mislim namreč na klic „popularnost“, „poljudnost“, „narodnost“ (Volkstümlichkeit).

Pri nas merijo vrednost literarnih proizvodov po tem, kako jim je naklonjeno širše ljudstvo. Kritiki hoče pokazati to mero vrednosti tudi pri tujih slovestvih. Iz srca rad akceptiram njegov primer o „Minni von Barnhelm“ — ta drama bi mogla biti kakor navlašč izklesana po nemškem narodnem značaju. Toda ni baš neopravičeno vprašanje, kdo pa pozna in razume Minno von Barnhelm, misli in čuti ž njo, ž njo in njenim stotnikom in se sme hlja tisto brozgo govorečemu Francozu? Kaj morda nemško ljudstvo, ki se šopiri po kmetih in napolnuje umazane tovarne?

Ta drama, kakor vsi klasiki, govore o težnjah meščanske družbe. Iz nje so vzeti vsi značaji, risane so njene ekonomične in duševne razmere, osmešene njene neumne manire — skratka, **klasikom je sujet izvečine le meščanstvo**. In zdaj, prosim vas, kako govoriti o kaki poljudnosti, popularnosti dramatikov, kakor v Minni von Barnhelm ali drugih Schillerjevih delih ali celo v Faustu?

Človeštvo se je razcepilo v različne socialne družbe, katerih bitje in žitje je kaj različno, tako

tudi njih čuvstvo in misli. In umotvori, ki imajo to ali ono kasto kot nekako temeljno podlago, torej obrazsvetlujejo gotovo družbo ali pa se norčujejo iz nje — take umotvore bodo razumeli v resnici le pripadniki te družbe, le ti jih bodo najčeščeje obožavali — ali pa jih proklinjali.

Če pa obdelujejo ti duševni proizvodi, ki jih stavlja kritik za vzgled, le meščansko družbo — ki gotovo ne soglaša z nižjo družbo niti po svojih vrlinah niti po svojih slabostih — kako more govoriti kdo o poljudnosti teh del?! In vendar smo si v tem edini, da morejo biti in tudi so umotvori.

S tega stališča se lahko tudi popolnoma otresemo tega konfuznega pojmovanja, ki ima pomen edino le v liriki, ki ima res svoj izvrstni in najprvotnejši vir v narodnem razpoloženju — tu moremo smatrati poljudnost kot nekako merilo za lepoto. Na tem mestu je tudi primerno, če se spominjamo Rousseaujeve misli, ki pravi, da soglaša veliko bolj vse duševno čuvstvovanje vseh ljudi, kakor pa od generacije do generacije izpreminjajoči se razum. Pri vseh drugih pesnitvah (epiki, romanih, novelah...) pa stopa v ospredje z vedno večjim poudarkom razum. Ker je izpolnjevala pri nas Slovencih lirika do najnovejšega časa malodane največ in najboljšega našega slovstva, zato prenašamo le preradi njeno vrednostno merilo na druge slovstvene izdelke. Naj opozorim že zdaj — o priliki razširim še ta izvajanja — da je ta predsodek v literaričnem presojevanju že starega data in da ima svoj izvor v ponesrečenem primerjanju sedanje kulture z grško, ki je stala le v svoji primitivnosti na vrhuncu kulture. —

Cankar piše največ o meščanskih razmerah, in pri kritikah o njem pride v poštev edino: kako slika te razmere. V poštev pride le občno merilo lepote.

Prav vseeno je — seveda po literarni vrednosti — ali razume ljudstvo njegove drame in povesti ali ne. Vrhutega pa še ne stoji ljudstvo v nobeni deželi pod direktnim vplivom literarnih struj.

Ali glavno je pri tem, da se ne kritikuje le s praznimi pojmi, ki izvirajo zopet le od slabega razumevanja kake stvari.

Pa kaj vsega ne stori svet, da si otrese z vratu fatalnega nasprotnika: To naj si gospod Cankar malo bližje ogleda in premisli. Morda se izpremeni potem njegova huda jeza v razumljiv posmeh.

Pripomnim naj še, da nisem ničesar izpregovoril o vrednosti Cankarja kot pisatelj, niti enega zloga ne.

Janko Kukovec.

Predstoječi esej je prvi, katerih smo se namenili izdajati večjo vrsto pod naslovom „Novi eseji“. Pisatelj „Umetnosti in kritike“, Janko Kukovec, nam je blagovolil poslati razen tega še pismo, ki se nam zdi s prejšnjo vsebino tako nerazdružljivo, da je objavljamo na tem mestu. Pripomnimo tudi, da je njegov esej več skica umetniško-estetične razprave, ki bi obsegala v svoji popolnosti vsaj še enkrat toliko. Govoril bi še o grški umetnosti, o Rihard Wagnerju itd.

Ker pa je naš namen, izdajati le eseje, je z razlago slednje besede že tudi naš smoter dovolj označen. V teh esejih želimo podati svojim rojakom impulz za stvari, ki jih pri nas ni mogoče drugje in drugače objavljati, ne da pride s tem v nevarnost njih snov ali vsebina — prepuste volji in zanimanju vsakega posameznika (ali po kasnejšem primernejšem času) govoriti in razpravljati o njih obširneje.

Javljamo naj še, da se nam je posrečilo zagotoviti si izdajo gotovo zanimivih estetičnih razprav o

Prešernu, o Cankarju kot pisatelju, o modernem ruskem slovstvu, pa tudi drugih, socialne vsebine, kakor ženski licej v Ljubljani itd. Kot naslednji esej (št. 2.) izide Janka Kukovca razprava in kritika F. L. Tumovih zapiskov „V znamenju življenja“.

Ob enem pa se obračamo s prošnjo do slovenskih strokovnjakov na tem ali onem polju, naj nam blagovolijo poslati kaj razprav, ki bi spadale v okvir naše že omenjene naloge. Ker imamo že literarnih in estetičnih razprav zagotovljenih, bi želeli v prvi vrsti političnih in narodno-gospodarskih, ne da bi hoteli s tem vezati komu roke.

Založništvo in uredništvo
„Novih esejev“.

*

Last not least obljubljeni pismo:

Slavno uredništvo!

— — — —

Zelo lahko je tudi mogoče, da sem pomešal nekoliko preveč svoje naziranje s tujimi, zato se hočem dotakniti še enkrat (prav na kratko) glavnih točk.

Moji nazori o vsem kritikovanju — najsi je to že imenitno ali neimenitno — so vseskozi le praktični in polemični, brez vsake teorije, zato mislim, tudi razumljivi.

Če sem govoril o poljudnosti (Volkstümlichkeit) v literaturi, imam v mislih le odvisnost in nanašanje na najprimitivnejše ljudske kroge, nekak „en gros de la nation“. Ali ker se ločijo posamezne narodnosti vedno ostreje druga od druge, ker divergirajo vedno bolj vsa njih čuvstva in misli — zato bi bilo tudi nesmisel, oprijemati se še slej te zahteve: to bi izpričevalo ubog kramarski duh, ki le vedno kriči „Mi smo vsi jednaki“, kajti najboljši umotvor si

lahko vzame svoj sujet iz tega ali onega sloja, ker umetnost (če noče, da izgubi pravico do tega imenovanja) ne sme nikdar smatrati življenja kake socialne družbe kot namen svojega žitja — to pelje k ekstremnemu naturalizmu, kjer naj bi nadomestovala prirodnost, natura — lepoto. In lepota je vendar namen umetnosti! — Zato sem tudi izvečine neprijatelj tistim modernim umetniškim stremljenjem, ki jim je narava glavna stvar.

Meni je poznavanje narave ravno tako važno, kakor umetnikova tehnika, njegove psihološke zmožnosti opazovanja: vse to je predpogoj, sredstvo k velikemu namenu umetnosti. Kajti vsak umotvor nam mora predstavljati s posredovanjem čuvstva in razuma, kako je razumel umetnik življenje. In resnično, umetnik pomenja več kakor vsakdanji človek — individualnost.

Lepota je plod časa; odkar so se nam odprle in poostrile oči za anatomske sestavo razmerja, se je moralo zgoditi to pri umetniku v tem večji meri, da nam je mogel pokazati to lepoto.

Umetnik je odvisen vedno od svojega časa, ali zato se nikdar ne sme podvreči kakim posebnim duševnim struji, ji služiti.

J. K.

ker
ono-
so-
e k
vala
adar
pri-
ki

žno,
mož-
tvo
ysak
jem
živ-
sak-

iprle
se
meri,

a, ali
ebni
K.

